

Razmišljanje ob knjigi

Slavoj Žižek: JEZIK, IDEOLOGIJA, SLOVENC

Zbirka družboslovje, Delavska enotnost, Ljubljana 1987 (220 str.)

Knjigo Jezik, ideologija, Slovenci je Slavoj Žižek, avtor, ki ga pozna vsak slovenski izobraženec (in je zato vsaka predstavitev odveč), razdelil v štiri poglavja: Krekovostvo, Stalinski objekt, Patološki narcisizem in Realno v Ideologiji. Takšno razvrstitev poglavij utemeljuje avtor z nujno notranjo logiko vsebin: prva tri poglavja so poskusi zajetja "ustroja subjektivnosti", ki ga implicirajo, po avtorju, prevladujoče forme družbene vezi pri Slovencih - krekovsko domačijstvo, stalinski socializem in poznomeščanska družba. Vsebine, ki jih sicer zvestejši privrženci Slavoj Žižka v precejšnjem delu fragmentarno poznajo preko predavanj, krajsih razprav in člankov v strokovnih revijah, dobijo šele v knjigi kot celoti s sklepnim poglavjem, v katerem so nakazane osnovne poteze psihoanalitične teorije ideologije, ki nastopa kot nekakšen metodološki fundament branja, svojo dokončno in večplastno osmislitev.

Eden zgodnejših žižkovcev, Blaise Pascal, je v svojih Mislih zapisal, da "prerokbe človek razume šele, ko vidi kaj se je zgodilo" (698/267). Žižkova knjiga je nekakšna anticipacija slovenske zgodovine; ne v smislu kronike nekega časa in prostora, ampak njena refleksija. Je njena teoretska osmislitev. Čas po izidu knjige je s svojimi ekscesnimi dogodki tisti pravi čas preverjanja tez, ki jih avtor izstavlja. In tudi obratno: sama knjiga lahko po drugi strani služi za preverjanje same dejanskosti, ki jo zajema. V pravnem naslovu bi lahko med stalnicami v oklepaju zajeli poljubno število dodatnih determinant: Jezik, ideologija (Janša, armada, delavski štrajki, kmečka zveza, ustava...), Slovenci.

Slovenija v zadnjih letih iz dneva v dan bolj intenzivno doživlja preobrazbo, ki je nemara tudi razlog za vse bolj pogoste nesporazume z ostalimi jugoslovanskimi narodi in še bolj z drugimi federalnimi enotami ter nenazadnje tudi notranje napetosti in razpetosti na slovenski intelektualni sceni. Ta preobrazba se odvija predvsem v dve smeri. Po eni strani se Slovenija in Slovenci, ko so se vsaj delno otreli ritualizirane prakse samoupravnega socializma, vse bolj usmerjajo v oblikovanje družbenega življenja skozi koncipiranje in realiziranje t.im. "civilne družbe" (societe civile). Seveda si ekskluzivnost razlagalca in pojasnjevalca termina civilna družba skušajo pridobiti vsi družbeno relevantni posamezniki in skupine v Sloveniji. Tako nastopajo kot tolmači prav vsi, od uradne slovenske partije do starega, senilnega akademika, ki je preko beograjskega časopisja pred časom Srbom razlagal, da je civilna družba predvsem to, da kulturno živimo in se obnašamo. Po drugi strani pa se Slovenija in Slovenci vse bolj preobražajo v smeri vse večje homogenizacije na nacionalni osnovi. Moda zadnjih let je iskanje prvin in pristnih vrednot slovenstva. Slovenci so kar naenkrat spet odkrili v sebi pridnost, delovnost, varčnost, začeli so iskati "dobre gospodarje". V gostiščih so spet začeli pripravljati pristne slovenske jedi, ki so jih prejšnja leta zamenjala tuja, "aziatska" jedila. Slovenci so v nasprotju s svetovnimi trendi spet začeli iskati svojo duhovnost v tradiciji slovenskega katolicizma, kulturnim izročilom srednje Evrope.

Te preobrazbe in spopadi, ki jih le-te prinašajo, so se začeli vse bolj odražati tudi na institucionalni ravni. Po eni strani so se začele pojavljati - še pred nekaj leti nezaslišane - ideje in tudi konkretne realizacije ustanavljanja (od države neodvisnih) združenj. Tako je prvi veliki uspeh teh prizadevanj gotovo nastanek Slovenske kmečke zveze (in Kmečke mladine). Nastale so tudi pobude za ustanovitev zveze intelektualcev, neodvisne študentske organizacije, neodvisnih sindikatov. Kakor po eni strani pomenijo te korporativne organizacije glede na politični vidik osvobajanja izpod oblastnega monopola velik napredek (ki vsaj do neke mere služijo kot substitut odsotnih "čistih" političnih združenj), pa po drugi strani ideja korporativističnega kupčkanja kmetov, intelektualcev, študentov in še koga ostaja determinirana z oblastno-partijskim monopolom. Namesto pluralne družbe interesno združe(va)nih individuumov dobivamo tako družbo urejeno po stanovskem ustroju.

Na institucionalni ravni pa se ta problem, oblikovanje sodobne pluralne družbe in države, kaže ob prizadevanjih v zvezi z novo ustavo. Medtem ko si zaradi tradicionalne popustljivo slovenske politike ne moremo obetati prav velikega napredka ob novi uradni ustavi (še ohranitev pozicij iz stare je vprašljiva), so se sociologi in pisatelji lotili pisanja svoje alternative, ki seveda nima ambicij resne konkurence uradni, ima pa vendarle možnost, da nastopa kot korektor le-te. In ta izhodiščno neobremenjena "ustava" je v samem fundamentu svoje zgradbe naredila nekaj zastavkov, ki izpričujejo sedanjo (prevladujočo) percepcijo nove slovenske identitete, po drugi strani pa kažejo odločen odmik od koncipiranja sodobne družbe in države državljanov. Sporni elementi ustave, ki naj bo temeljni akt pravne regulacije življenja v sodobni državi, so predvsem v vztrajanju na ideologizmu, nacionalizmu in korporativizmu. Tako iz predloga pisateljsko-sociološke ustave nujno sledi določilo Republike Slovenije kot nacionalne države. Tako namesto države državljanov (Močnik), abstraktnih individuumov, očiščenih vseh partikularnih vezi, dobimo nacionalno državo - Republiko Slovencev. Tako en od partikularnih znakov nastopa (namesto, da bi nastopal poleg drugih partikularnih znakov, kot so spol, vera, politično prepričanje...) kot bonitetno obeležje, ki kot pozitiven element vzpostavlja državljansko identiteto posameznika.

Oboje, korporativ(istič)no homogeniziranje Slovencev po stanovskem principu (skozi formiranje stanovskih, torej ne nujno interesnih zvez), kot tudi sam koncept pisateljsko-sociološke ustave, ki nastajajo v poznih osemdesetih letih, predstavljajo v najbolj eksplicitni formi tiste mehanizme ideoloških operacij, ki jih pri Kreku in krekovstvu (Trunk, F. Weber) izpeljuje Žižek v prvem delu svoje knjige. Gre za Krekov postopek naturalizacije družbene razčlenjenosti, v kateri se razporejenost družbene celote v "stanove" ter stanovska razpo/reditev empiričnih pripadnikov te družbe, predstavlja kot "organizem", kot nekaj "organskega", smiselne urejenosti domovinskega univerzuma, v katerem ima vsak "ud" svoje smiselno in "nravno" utemeljeno mesto. In, kot se vse bolj potrjuje, oblikovanje nacionalne identitete Slovencev, se tudi v osemdesetih letih dvajsetega stoletja prisilno obnavlja v formah, ki jih Žižek ekstrapolira v "krekovstvu", ki je na prelomu stoletja vršilo ideološko hegemonijo in svarilo pred meščanskim liberalizmom. Zdi se, kot da je v procesu vzpostavljanja slovenske nacionalne identitete, po dolgih letih minimaliziranja tega vidika družbo in državitvornosti zaradi vmeščenosti v nacionalno osiromašen univerzum socialističnega gospodarstva, slovenstvo prisiljeno vračati tja, kjer je ob prelomu stoletja že bilo - v spodleteli ovinek mimo enotne meščanske družbe, ki se v "normalnih pogojih" vzpostavlja skozi razkroj "samoraslih" partikularnih skupnosti.

Pa vendar, konec osemdesetih let tega stoletja za Slovenijo in Slovence pomeni tudi drugo izkušnjo. Sloviti proces proti četvorici ter vse, kar stoji za njim in je sam proces napovedovalo ("Noč dolgih nožev"), je v slovenskem prostoru odprl pot afirmacije tudi druge možne opcije - afirmacije "civilne družbe". V kolikor so civilnodružbena prizadevanja pomenila v Sloveniji še pred nekaj meseci marginalni pojav, vezan predvsem na eno (predvsem postmarksistično), ne ravno množično usmeritev mlajših slovenskih intelektualcev, je neznosna situacija, ki jo je utrdil proces postopnega vzpostavljanja vojnega stanja v Sloveniji in Jugoslaviji, naenkrat odprla "civilni družbi" legitimen prostor z množično podporo. "Civilna družba" se je institucionalno afirmirala s formiranjem Odbora za zaščito človekovih pravic in zaenkrat ji uspeva oboje: vsiljevanje dialoga slovenski "reformatorski" partijskopolitični oligarhiji ter prav tako izogibanje desnopopulističnim tendencam. Odbor je uspel ohraniti "akcijsko enotnost" transkorporativno združenih interesnih in stanovskih korporacij, ki se izogiba vsakršni rodni solidarnosti in zavezanosti. Odbor je iskal in vzpostavljati politični konsenz v samo eni točki - obrambi prostora demokratične javnosti (in kajpak predvsem obrambi četverice, konkretno podvržene represiji). Morda je ravno izkušnja Odbora tista prelomnica v zgodovini Slovencev, ki odpira možnost za razkrečenje slovenske nacionalne interpelacije (kot to zapiše Žižek s sebi lastno obscenostjo). In ravno zgodovinska izkušnja Odbora bi lahko bila možni presežek slovenske civilne družbe, presežek - s krekovsko tradicijo obremenjene - slovenske korporativne omejenosti.

Ob vsem tem pa ima Slovenija še en kanal možne politične (civilnodružbene) afirmacije in subjektivizacije - časopis Mladina. Mladina, katere stalni sodelavec in eden najatraktivnejših piscev je ravno Slavoj Žižek, je uspela v popularni (a ne populistični) maniri programatsko realizirati kritično refleksijo fantazmatskih samopodob slovenstva in jugoslovanstva. Mladina, ki ji po eni strani dajejo teoretski fundament avtorji (Žižkove srednje generacije), ki predstavljajo najboljšo tradicijo civilnodružbene teorije na Slovenskem, je po drugi strani uredniška domena mladih urednikov, ki ravno zaradi narcisistične postmoderne vehemence korak za korakom rušijo fantazmatske scenarije. In Žižkovo knjigo *Jezik, ideologija, Slovenci* je treba nujno brati kot teoretsko fusnoto k njegovim (pa tudi drugim) kolumnom v Mladini.

Žižek je že skozi vsa osemdeseta leta najbolj popularen avtor na slovenski teoretski sceni, vendar pa velja poudariti, da je Žižek več kot moda. Modni trendi trajajo sezono ali dve (kot je to nekje dejal Miller za Lacana), Žižek pa s svojim teoretskim doneskom ter z vedno novimi prispevki in domislicami postaja evergreen slovenske teoretske scene. Knjiga *Jezik, ideologija, Slovenci* ni niti zadnje Žižkovo delo, niti njegov skrajni (teoretski) domet.

Vlado Miheljak